

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קמ"ד

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

שאלות אקטואליות מצויות

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו **עובדיה יוסף** בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות צדקה

נושאי השיעור:

קניית כרטיס הגרלה מכספי מעשר. הפסקה באמצע לימוד תורה כדי לתת צדקה. הזמן הראוי לאסוף צדקה מהמתפללים. חרטה על התחייבות לתרום לצדקה. הפסקת תרומה באופנים שקיבל תמורה ובשלא קיבל. נתינת צדקה בלילה. נתינת צדקה שלא ברשות בעלה. הראויים לקבל צדקה. קבלת תרומה או בקשת תמיכה מאדם הרחוק משמירת תורה ומצוות.

קניית כרטיס הגרלה מכספי מעשר

א. שאלה: האם מותר לרכוש כרטיס הגרלה של מוסדות תורה או אגודות עזרה לנזקקים מכספי מעשר, ואם הכרטיס יעלה בגורל ויזכה בפרס האדם יקח הפרס לעצמו?

תשובת הרב: יש מגוון השיטות של גדולי דורנו בענין, ואזכיר מכל שיטה שם של חכם אחד.

הגאון הרב פ"י בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' ס"ד) סובר שאם אדם זכה בהגרלה, הכסף שייך לצדקה, כיון שהכרטיס נקנה ממעות מעשר. (וע"ע להגר"ח קנייבסקי בספר דרך אמונה פ"ז מהלכות מתנות עניים ה"ה, בבה"ל ד"ה אחד מעשרה. ובס' חוט שני שבת ח"ב עמ' של"א אות ה'). וכך ראיתי בשם ספר הלכות מעשר כספים (פ"ט סי"ב) שגם הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך ע"ה אמר שאין להשתמש כלל מכספי מעשר עבור כרטיסי הגרלה, ואם הוא קנה כרטיס הגרלה מכספי מעשר והכרטיס שלו עלה בהגרלה וזכה, כל הרווח שייך למעשר כספים, כך דעת הגאון הרב אוירבך.

הוא מוסיף שם שאין לעשות תנאי שאם הכרטיס יזכה הוא ישלם את מחיר הכרטיס מכספו הפרטי כדי שיוכל ליהנות מזה, ואם לא יזכה הכסף יהיה ממעות מעשר, מפני שאין לך אדם

שיסכים לזה. תאר לעצמך שמעשר הכספים היה אדם שיכול לדבר איתך, ודאי שלא יסכים לתנאי כזה.

לעומתו הגאון הרב שמואל הלוי ואזנר ע"ה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ר') פסק ממש להיפך. הוא סובר שכיון שלמעשה אתה נותן את כל הכסף של המעשר בשלמותו לצדקה, מה בכך שאתה נהנה מזה? והרי אדם יכול לתת את כספי המעשר שלו לכל מקום שירצה, יכול לתת למוסד כזה או אחר, והוא החליט לתת אותו למוסד פלוני, ובגלל שהחליט לתת למוסד שלהם, הם נותנים לו טובת הנאה שזה הפרס בהגרלה. **הרב שם כותב שאין בזה שום בעיה כיון שלא נחסר כלום מהמעשר.**

ואף על פי שהמוסד קונה בחלק מהכסף של התרומה את המתנות המוגרלות, ולכאורה אכן נחסר כסף מהמעשר, הסביר הרב וואזנר שאין בכך כלום, מפני שזה כמו שלא מדקדקים בעניים אם מוציאים את כל הוצאותיהם לצורך, הוא הדין בעניינינו, כיון שהאדם נותן את כל הכסף לצדקה, אף על פי שהמוסד עושים עם הכסף כל מיני דברים כדי לגרום לאנשים שיתרמו להם, אין בזה שום חשש.

לגאון הרב משה פיינשטיין יש דעה אמצעית. הוא כותב בשו"ת אגרות משה (ח"ד חאו"ח סי' עו אות ב) שכיון שהמוסד מוכר

כרטיסי הגרלה ללא גבול, מותר לקנות כרטיס הגרלה מכספי מעשר למוסדות צדקה וחסד, אבל אם האדם אכן יזכה בפרס, מן הראוי שיחזיר את הכסף ששילם בעד הכרטיס ויקנה אותו מכיסו. (ובודאי שצריך לתת מעשר מהזכיה).

כתוב בתורה בפרשת נשא: ואיש את קדשיו לו יהיו (במדבר ה' י'). דהיינו שמותר לאדם לקבל טובת הנאה עבור זה שהוא נותן לכהן את התרומה שלו. ובכל זאת אם בסופו של דבר אדם זכה בפרס, כדי שלא ייחשב שהזוכה בפרס הוא המעשר, יש לאדם לשלם את כרטיס ההגרלה מכיסו הפרטי.

כך גם כתבו עוד פוסקים, וכך גם דעת מרן ראש הישיבה, ובהגרלות שהישיבה עורכת מידי שנה בשנה, ניתן לקנות מכספי מעשר, אבל אם האדם זכה בפרס כלשהו והוא רוצה את הפרס הזה, עליו לשלם את הכרטיס מכספו הפרטי.

יש בדעה הזו היגיון חזק. הרי כספי מעשר הם לא כמו קדושת מעשר שני שחלה הקדושה על המטבעות הללו ממש ואדם שהשתמש בהם לצורך דבר אחר מעל במעשר, אלא כאן זה שונה לגמרי. האדם שנותן מכספי מעשר תרומה וצדקה, אין במעות הללו קדושה (עי' רמב"ם הלכות מתנות עניים פ"ח ה"ה), אלא יש לו חשבון כמה הוא צריך לתת מכספי מעשר.

דרך משל, אם הוא מרויח עשרת אלפים ש"ח, עליו להפריש אלף ש"ח לצדקה. והיה במידה ואכן הרויח באותו הגורל, הוא יכול לומר שאת הכסף ששילם בעבור הכרטיס הוא לא מקוץ מהחשבון של המעשר, אלא הוא מחשב אותו מהכסף שלו ונשאר חייב להפריש לצדקה בלי להוריד מהסכום את מחיר הכרטיס.

לכן אפשר ליישב את הקושיא שהקשו שאין אדם שמוכן לעשות הסכם כזה, מפני שבנידון שלנו עדיין לא הוברר האם זה מכספי מעשר או לא, אלא רק לאחר שידע אם זכה או לא, אז יחליט מהיכן יחשיב את הכסף.

לסיכום: מותר לאדם לקנות כרטיס הגרלה של מוסדות תורה וחסד מכספי מעשר, ואם אכן זכה בהגרלה עליו לשלם את הכרטיס מכיסו. כך דעת רוב אחרוני זמננו, וכך גם דעת מרן ראש הישיבה גאון ישראל רבנו מאיר מאזוז שליט"א.

הפסקה בלימוד התורה עבור נתינת צדקה

ב. שאלה: אברך הלומד בכלל וראה יהודי נזקק מסתובב בין השולחנות ומבקש צדקה, האם עליו לתת לו מטבע, או שכיון שעוסק בתורה פטור מדין "העוסק במצוה פטור מן המצוה"?

תשובת הרב: מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' ל"ח ד"ה ואפשר דהרי"ף) כתב לבאר שדעת הרי"ף והרא"ש והטור שלא אומרים על אדם שעוסק בתורה "העוסק במצוה פטור מן המצוה", ואם יש לו מצוה כלשהי כמצות צדקה וכדומה, עליו לקום ולתת את מעות צדקה.

הגמרא במסכת מועד קטן (דף ט' ע"ב) הביאה סתירה בפסוקים ממה שכתוב "וכל חפציו לא ישוו בה", למה שכתוב "וכל חפצים לא ישוו בה", והסבירה שכאן שאפשר לעשותה על ידי אחרים וכאן שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, ואם בא עני ומבקש צדקה, עליך לתת צדקה. וכמו שכותבים הראשונים שעיקר המצוה של לימוד התורה הקדושה היא לקום ולעשות ולא להיות "נאה דורש ולא נאה מקיים".

ועל כל פנים יש להעיר את תשומת לב האוספים, שלא מן הנכון והראוי לעשות כך בשעה שיש אנשים שעוסקים בתורה. אפשר לאסוף בתחילת או בסוף הסדר, אבל לא בשעה שלומדים תורה, כי אחרי הכל זה גורם להם להתבטל מתורה.

הזמן הראוי לאסוף צדקה מהמתפללים

ג. שאלה: יש נוהגים בכל יום (ובפרט בימי תעניות) שהגבאי מסתובב בין המתפללים עם קופת צדקה ואוסף עבור הנזקקים. האם עדיף לאסוף קודם תפילת העמידה, או דוקא בשעת חזרת הש"ץ שכל הציבור כבר הספיק להגיע ומזכים אנשים נוספים במצות הצדקה?

תשובת הרב: השאלה הזו מצויה בכל יום, ובפרט בימי תענית (כמו היום, י"ז בתמוז) שיש מצוה לתרום. הגמרא במסכת ברכות (דף ו' ע"ב) אומרת: אגרא דתעניתא – צדקה. עיקר קיבול השכר על התענית, הוא מה שאדם נותן צדקה במהלך היום. יש שכר גדול על התענית, אבל יותר מזה מקבל שכר על נתינת הצדקה.

ורש"י ביאר שם: צדקה שנותנים לערב לפרנסת העניים שהתענו היום. ולפי זה יש להקפיד לתת לעניים ולארגוניפי שמחלקים לנזקקים, ולא סתם תרומה לבית הכנסת.

בכף החיים (סי' תקס"ו אות טו) מביא בשם ספר מטה משה (סי' תשנה) שנותנים צדקה במנחה בתענית, וסימן לדבר שהמילה תענית היא אותיות תת עני.

אבל הרב פרי מגדים (משבצות זהב שם סק"ג) כתב, שמה שנוהגים במקצת קהילות להכריז לתת כופר נפש, לא ילכו לגבות בחזרת הש"ץ או באמצע קריאת התורה כי מבלבלים דעת

מועילה, כמו שמועיל אצל מי שמקבל על עצמו לתרום צדקה (שבועות כ"ו ע"ב). ואם כן רבנו תם לומד דין תענית מדין צדקה, ואם מרן פוסק בתענית שאם אדם גמר בליבו חייב להתענות, ממילא הוא הדין לגבי צדקה. וכך פסק מרן בחושן משפט (סי' רי"ב ס"ח)¹.

ולפי זה נמצא שאותו אדם שגמר בליבו לתת צדקה לאותו מוסד ורק לא היה לו כסף באותו הזמן, ותכנן שכשיבוא הביתה יתקשר למוסד ויתרום להם, למרות שבסופו של דבר הוא התקשר מהמצוה, עליו לתת כפי שהתחייב בליבו מפני שקיבל עליו בקבלה גמורה לתת.

עם זאת, כל האמור הוא דוקא באדם שקיבל עליו בקבלה גמורה, אבל אם הוא רק חשב שכשיבוא הביתה הוא יחשוב על זה ויתקשר אליהם ועדיין לא קיבל עליו בקבלה גמורה, אין הדבר מחייב אותו.

המשנה ברורה בהלכות תענית (סי' תקס"ב סק"ל) על דברי מרן שאם הרהר בליבו שהוא מקבל תענית, כותב שזה דוקא אם הרהר בלשון זה "שהוא מקבל", אבל מה שבדעתו להתענות, לא נקראת קבלה ויכול לחזור בו. והוא הדין לענין צדקה, שזה תלוי כיצד היתה הקבלה. אבל אם אכן היתה החלטה גמורה בלבו לתת את התרומה, אף על פי שזה רק במחשבה, חייב האדם לתת את המעות שהוא התנדב.

הפסקת תרומה כשקיבל תמורה עבור התרומה

ה. שאלה: התקיימה התרומה ברדיו, ונתנו לכל תורם שהתחייב לתרום מאה ש"ח בשלושים וששה תשלומים, זוג פמוטים ששוים כמאתים ש"ח, כעת עברו ארבעה חודשים ואדם חפץ להפסיק את התרומה, וטענתו שאמנם קיבל פמוטים אבל כבר תרם פי שנים משוויים, האם מותר להפסיק את התרומה? והאם יש הבדל בין אם קיבל פמוטים או קמיע, לבין מקרה שלא קיבל שום דבר אלא רק התחייב סכום כסף לאותו מוסד?

תשובת הרב: גם אם אדם לא קיבל שום דבר לא ראוי לו להפסיק², אבל אם קיבל משהו, יש איסור להפסיק.

השומעים, וצריך לשמוע את החזרה מהש"ץ כמו שצריך. (וכ"כ המשנה ברורה סי' צב ס"ק לו).

לכן הראוי הוא להסתובב דוקא קודם התפילה. ואם רוצים להסתובב לאחר שיבואו כולם, יכולים לעשות כן בזמן קדיש תתקבל, אבל לא באמצע חזרת הש"ץ. כך ראיתי גם להגאון רבי כלפון הכהן ע"ה בברית כהונה (מערכת צ' אות ד').

עם זאת, יש עדיפות שכל אדם באופן אישי יתן את הכסף דוקא לפני תפילת העמידה, כי הגמרא במסכת בבא בתרא (דף י' ע"א) אומרת שרבי אלעזר היה נותן צדקה ואחר כך מתפלל, כמו שנאמר בתהלים (י"ז ט"ו): "ואני בצדק אחזה פניך" – אתן צדקה ואחר כך אחזה פניך, וכך התפילה מתקבלת, כי הצדקה זה מלאך הסגוריה שפותח את השערים. ואמרו שם, דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי, בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלין ממנו ספק אין מקבלין ממנו, ואם מקבלין ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך. והקב"ה אינו כן, אדם נותן פרוטה לעני – זוכה ורואה פני השכינה. שנאמר אני בצדק אחזה פניך.

מרן פסק את זה בשלחן ערוך, גם באורח חיים (סי' צב ס"י) וגם ביורה דעה הלכות צדקה (סי' רמט ס"ד), והדבר הזה מאד חשוב. ולכן אדם באופן אישי יכול ללכת לגבאי או לקופה לפני התפילה ויתן את הצדקה.

ועל כל פנים, כפי שהזכרנו, אם הגבאי רוצה לאסוף יותר כסף, לא יעשה זאת באמצע חזרת הש"ץ, וכמו שהעיר הפרי מגדים, לכן יאספו לאחר חזרת הש"ץ.

הרטה על התחייבות לתרום צדקה

ד. שאלה: השתתפתי ב'דינר' של אחד הארגונים והתחייבתי לתרום סכום מסויים, וכעת עבר זמן מה מאז ועדיין לא נתתי את התרומה, האם אני רשאי לחזור בי ולא לתת סכום זה לצדקה?
תשובת הרב: מרן בבית יוסף בהלכות פורים (סי' תרצ"ד) הביא בשם הגהות אשירי (פ"ק דמגילה סי' ז) שמעות שחשב בלבו לחלקם לעניים ביום פורים אינו רשאי לשנותן. והטעם, בגלל שסובר שצדקה יש לה דין הקדש, וחייב לקיים מחשבתו אפילו שלא הוציא בשפתיו. וכך כתב במשנה ברורה (שם סק"ג).

ובאמת גם מרן בהלכות תענית (סי' תקס"ב ס"ו) כתב, שאפילו רק גמר בליבו להתענות הוי קבלת תענית, אם הרהר בשעת תפלת מנחה. המקור לדברי מרן, הוא בתוספות (ע"ז ל"ד ע"א סוד"ה מתענין) בשם רבנו תם, והטעם של רבנו תם שקבלת תענית בלב

¹ וע"ע בבדק הבית יו"ד סי' רנ"ח בדעת הרי"ף והרמב"ם, ובמ"ש בזה הגאון רבי משה פארדו בספרו צדק משפט על חושן משפט שם, ובהערות איש מצליח על המשנה ברורה סי' תקס"ב שם.

² ובמסכת סוכה (דף כ"ט ע"א) אמרו שבשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים עשירים נמסרים למלכות, ואחד מהם, על שפוסקים צדקה ברבים ואינם נותנים.

אין הבדל בין זה לאדם שקונה חפץ בשוק כשהוא יודע שהשווי של החפץ הוא מאה ש"ח, אבל המוכר אומר לו שהוא לא מוכר אותו בפחות ממאתים. אין בזה שום איסור אונאה, כי אונאה זה רק אם הוא מרמה אנשים ומטעה אותם לחשוב שזה המחיר האמיתי, אבל כאן הוא אומר שהמחיר שהוא רוצה גבוה מהמחיר האמיתי, ומי שרוצה יקנה ומי שאינו רוצה לא יקנה. לדוגמא אם אדם מוכר דירה ששוה מיליון ש"ח בשני מיליון ש"ח, והוא אומר לך שהשווי האמיתי הוא מיליון, ודאי שאין בזה אונאה.

יש כאן מוצר שכל העולם יודע שהוא שוה מאתיים ש"ח וזה בסדר, אבל הם נותנים אותו רק למי שתורם שלושים וששה תשלומים של מאה ש"ח. אדם שחוזר בו מהתרומה עושה עוול, הם לא חנות, הם לא מוכרים מוצרים שאתה יכול לומר שנתת לו פי שתיים, זה מקום שאם אדם לא תורם הם לא מוכנים לתת לו את המוצר שלהם, ולכן בודאי שאין לעשות כן.

גם אם לא היה בזה איסור גמור, על כל פנים ודאי שיש בזה משום "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב". הרמ"א בהלכות מילה (יו"ד סי' רסד ס"א) כותב שאדם שהבטיח לחברו שהוא ימול את בנו, אסור לחזור בו. וכן אדם שהבטיח לכהן שהוא יפדה את בנו, אסור לחזור בו, משום שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב (הרמ"א ביו"ד סי' שב ס"ד). ועל אחת כמה וכמה אם אדם קיבל חפץ כלשהו, לא משנה אם זה קמיע או פמוטים או כל דבר אחר – אסור להפסיק את התרומה שהתחייב.

הפסקת תרומה באופן שלא קיבל תמורה

אם הוא לא קיבל שום דבר ועכשיו הוא רוצה לחזור בו, זה כבר קשור להלכות נדרים, שצריך לעשות התרת נדרים, ולפעמים יכול לתת את אותו סכום למוסד אחר שהוא יותר טוב ויותר חשוב, כפי הדינים שמופיעים בהלכות צדקה (עי' סי' רנ"א ובאחרונים שם). אבל אם קיבל חפץ כלשהו, ודאי שאינו רשאי להפסיק את תרומתו לאותו מקום עד שישלים את כל הסכום שהתחייב לתת.

נתינת צדקה בלילה

ו. שאלה: מצוי שעורכים 'דינר' למוסדות תורה וחסד בשעות הערב, האם עדיף לא לתרום בלילה ולחכות ליום המחרת להודיע להם על התרומה, מפני שידוע שאין נותנים צדקה בלילה, או שעדיף לתרום ב'דינר' עצמו?

תשובת הרב: על פי הפשט ודאי שאין בעיה לתרום צדקה בלילה. הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פ"י ה"ט"ו) כתב: גדולי החכמים היו נותנים מעות לעניים קודם כל תפילה ואחר כך מתפללים, שנאמר

אני בצדק אחזה פניך. וגם מרן בשלחן ערוך (סי' צ"ב ס"י) כותב: טוב ליתן צדקה קודם כל תפילה. ומשמע מדבריו שאין חילוק, ובכל שלושת התפילות כדאי לתת.

אמנם כמה מקובלים החמירו שלא לתת צדקה בלילה.

אבל בשער הכוונות (דף נב ע"א) כתוב: הצדקה עיקר נתינתה בשחרית, אבל בזמן המנחה הוא זמן הדינים ואינו כל כך מוכרח נתינת הצדקה כמו בשחרית. אבל עם כל זה נוהג היה מורי ורבי (האריז"ל) לתת צדקה גם במנחה קודם שיתחיל להתפלל ונותן שלש פרוטות, על דרך מה שהיה עושה בשחרית [שתי מטבעות ואחר כך השלישית]. ואין צריך לתת קודם תפילת ערבית כמו בשחרית, יען שעתה הוא זמן דינים קשים ואינו זמן הראוי לצדקה. עד כאן.

לומדים מזה שהוא לא כותב שאסור לתת צדקה, אלא רק שעיקר הענין הוא שבבוקר הוא הזמן הגדול והחשוב וזה החסד שלו, ובערב אין צורך לתת. אבל אם מזדמן לאדם ענין של צדקה בלילה – אדרבה, ראוי לו לתת.

כך כותב במפורש הגאון רבי חיים פלאג'י בספר כף החיים (סי' ב' אות ז'), והביא גם כן את דברי אבות דרבי נתן (פ"ג ה"ז) שהיה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית – תן לו, כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך, ואם שניהם כאחד טובים וכו'. וכך כותבים עוד פוסקים נוספים, וכך מבואר בברית כהונה (מע' צ' אות ד').

אמנם בספר נתיבי עם (סי' צב) כתב בשם החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' כה) שהאריז"ל נמנע מלתת אחר חצות היום, ולכן לא היה נותן בתפילת המנחה. אבל כבר העיר עליו פאר ישראל והדרו הגאון רבנו משה הלוי ע"ה בספרו שו"ת תפלה למשה (ח"ה סי' ל"ד), שבדברי החיד"א לא כתוב אחר חצות היום, ומה שכתוב שנמנעים לאחר חצות, הכוונה לאחר חצות לילה, אבל לתת קודם תפילת המנחה מפורש בשער הכוונות שהארי"י היה נותן. (וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א בס' אסף המזכיר ערך צדקה בלילה).

וכיון שמותר לתת צדקה בלילה, לכן אדרבה צריך אדם להזדרז לתת מיד כשמזדמן לו, כי הגמרא במסכת תמורה (ג' ע"ב) ובמסכת נדרים (ח' ע"א) אומרת שאף על פי שאסור לאדם לנדור, אם אדם רואה שמתגבר עליו יצרו, מצוה עליו לנדור כדי לזרז עצמו לעשות מצוה כלשהי. וכמו שהיה אומר דוד המלך ע"ה "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך" (תהלים קי"ט ק"ו). וקל

וחומר שאדם מקבל קבלה, שודאי ראוי לו לתת ולהשתתף בדינר ולהתחבר יחד עם כל עושי המצוה, ולא ימנע מכך.

לסיכום: מצוה גדולה לתת צדקה כל זמן שמזדמן לאדם בין ביום ובין בלילה, אלא שאין ענין לתת קודם תפילת ערבית, אכן אם מזדמן לפניו מצות צדקה בלילה, כגון שבא לפניו עני או שיש ערב התרמה ("דינר") למוסדות תורה וחסד, יתן גם בלילה וזכותו גדולה.

נתינת צדקה שלא ברשות בעלה

ז. שאלה: אשה שעובדת ומכניסה שכר נאה, ונשואה לאדם מאד אמיד שנותן לה רשות לבזבז כסף כרצונה, אבל כאשר נותנת צדקה הוא קופץ כנשוך נחש ואינו מסכים כלל, האם מותר לתרום לצדקה בניגוד לדעתו?

תשובת הרב: כתב מרן בשולחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ח ס"ד): גבאי צדקה אין מקבלים מהנשים והעבדים והתינוקות אלא דבר מועט (שאו יש סיכוי גדול שנתנו את הכסף מרצון הבעל). אבל לא דבר גדול, שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים. (אחרים זה יכול להיות גם הבעל, אם הוא לא מסכים). וכמה הוא דבר מועט? הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי (שמותר לקבל מהם דבר קטן) דוקא בסתם, אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם.

אמנם לכאורה במקרה שבשאלה האשה עובדת ומכניסה שכר נאה, ואם כן גם לה יש חלק בכסף וברכוש, וגם לה זכות לתרום ולהוציא הוצאות כפי שיקול דעתה?

אבל צריך לדעת שכיון שבסופו של דבר אם היא לא תעבוד פעם אחת, או שהיא תצטרך משהו חשוב, בסופו של דבר היא סמוכה על חשבון בעלה, ואם כן כל הכסף שלה שייך לבעלה מפני שמוטל עליו ומחוייב לפרנס אותה, ולכן מעשה ידיה לבעלה ואסור לה להוציא הוצאות בלי רשותו. (אבן העזר סימן ס"ט ס"ד).

עם זאת, יש זוגות שיש לאשה חשבון בנק נפרד, והכסף מהעבודה שלה נכנס ישירות לשם והבעל לא מתערב לה, ויש הסכם ביניהם שיכולה לקנות מהכסף הזה מה שהיא רוצה והוא אינו יכול למנוע ממנה, במצב כזה אפשר להקל לה לתת משם, כיון שאין לו שום זכות בכסף הזה. (וע"ע בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת יו"ד סימן קנח, ובערוה"ש סי' רמח סעיף יג).

מה שהוא משתולל זה לא בגלל שהיא לקחה משהו מהכסף שלו, אלא שפשוט הוא לא אוהב לתרום צדקה, וכמו שהוא לא אוהב

מאכל מסויים או כל דבר אחר, אבל זה לא אומר שיש לו זכות בכסף הזה כי הם סיכמו ביניהם שהיא יכולה לעשות מה שהיא רוצה בכסף. אבל במקרה רגיל אסור לאשה לתרום בניגוד לרצון הבעל.

הראויים לקבל צדקה

ח. שאלה: אברך שידידו וקרוביו מבקשים לתת לו צדקה כדי שתהיה להם זכות בתורה, והוא מתנגד כי ידוע ש"מי שיש לו מאתים זוז אסור לו לקבל צדקה". מה הדין?

תשובת הרב: מרן בשולחן ערוך הלכות צדקה (יו"ד סי' רנ"ג ס"א) כותב את הכללים מתי מותר לקבל מקופה של תמחוי ומקופה של צדקה וכו', אבל מרן כותב (שם סעיף ב') שיש אומרים שלא דיברו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח. ומרן מוסיף: ודברים של טעם הם.

לכן היות והאדם הזה אברך ועוסק בתורה, והם רוצים ויודעים שזו זכות שלהם שיהיה להם חלק בתורה שלו בהסכם יששכר וזבולון, יכול לקחת ואין בזה שום חשש. ואדרבה זה מה שכתב מרן (סי' ר"נ ס"א) שמצוה לקבל לתת לו די מחסורו אשר יחסר לו.

רבי חיים בן עטר ע"ה בספרו אור החיים שואל על הפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך (דברים ל"ג י"ח), מה באה לומר כאן המילה "בצאתך".

ועונה הרב שאדם רגיל שיוצא לסחורה, הוא שמח רק כשחזור מהסחורה והצליח, אבל קודם לכן הוא לא שמח שהרי אינו יודע אם יצליח או לא. אבל זבולון שיצא לסחורה, יכול לשמוח מהרגע שיוצא, מפני ש"יששכר באהליך" – אתה שליח מצוה שלו.

וידוע מה שכותב מרן הגר"ע יוסף ע"ה בשו"ת יביע אומר (ח"ז חיו"ד סי' יז) שאברך שמקבל כסף על מנת שיעסוק בתורה עם הסכם "יששכר וזבולון", לא יחשוב שהוא מפסיד חצי מהשכר שלו, אלא שידע שהקב"ה מכפיל את השכר – אתה שעוסק בתורה תקבל שכר מושלם, וגם הזבולון שמחזיק בך גם הוא יקבל שכר כמותך.

קבלת תרומה מאדם שאינו שומר תורה ומצוות

ט. שאלה: האם מותר לגבאי בית כנסת לקבל תרומה מאדם שברור שאינו שומר תורה ומצוות כלל?

תשובת הרב: בלב כל יהודי פועמת אחת מהתכונות שהוריש לנו אברהם אבינו שזו מידת החסד, וזה אחד מהסימנים של עם

הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישאל, ומותר להם להביא קרבנות עולה לבית המקדש³.

כאן מתפתח דיון בפוסקים. מרן בבית יוסף (יו"ד סימן רנ"ט) מביא את דברי מהר"י וייל, שלומד מעצם הדבר שהתוספות דימו תרומת נר בבית הכנסת לאדם שמתנדב קרבן, שיוצא מכאן לגבי מומר הלכה הפוכה, שאסור לקבל ממנו נר לבית הכנסת כי הגמרא במסכת חולין (דף נ"ה ע"א) אומרת שאסור לקבל מהמומר קרבן. ודרשו זאת מהפוסק: אדם כי יקריב מכם קרבן, ודרשו: אדם מכם ולא כולכם. כלומר, יש חלק מעם ישראל שמביאים קרבן ואסור לקבל מהם, ואלה היהודים המומרים ומחללי שבת בפרהסיא.

לפי זה כתב מהר"י וייל (מהרי"ו), שהרי גוי מותר להקריב קרבן בבית המקדש, ואילו מומר אסור, אם כן לפי דברי התוספות שתרומת נר או כל חפץ אחר לבית הכנסת נחשבת כקרבן, נמצא שמגוי אמנם מותר לקבל, אבל מיהודי מומר אסור לקבל חפץ לבית הכנסת וכמו שאסור לקבל ממנו קרבן.

מרן בשולחן ערוך לא העתיק את דבריו. יתכן שאינו מסכים לדבריו. אבל הרמ"א כפי שהזכרנו בתחלת הדברים, כותב במפורש ב"רמ"א סי' רנ"ד ס"ב) שאף שלגבי גוי יש חילוק שמעות לצדקה לא מקבלים, ואם הוא מביא חפץ לבית הכנסת – מקבלים ממנו, "אבל לא מן המומר".

לפי זה יוצא שישנה בעיה מאד קשה לקבל מאדם שאינו שומר תורה ומצוות תרומה לבית הכנסת או לארגון חסד כלשהו.

וכן המאירי כתב שאם יש גוי נכבד, כגון שהוא מאנשי המלוכה שנתן צדקה ואמר במפורש שזה עבור עניי ישראל או פדיון שבויים או לבית הכנסת, מקבלים מאותו הגוי מפני שלום מלכות, אבל ישראל היוצא מן הדת (כלומר שאינו שומר תורה ומצוות),

³ בהגהות אשרי שם (ב"ב, והובא בש"ך יו"ד סי' רנ"ד) כתב שהחילוק בין צדקה לקרבנות הוא שהצדקה מכפרת, וכמו שהגמרא אומרת במסכת בבא בתרא (י' ע"ב), אמר להם רבן יוחנן בן זכאי: כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם. וכן אמר דניאל לנבוכדנצר "וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במיחן ענין" (דניאל ד' כ"ד).

מה שאין כן הקרבנות, כאשר גוי מביא קרבן עולה יש לו מצוה אבל אינה מכפרת לגוי כלל, ולכן מותר לקבל מהם נדרים אבל לא צדקה. נתינת נר לבית הכנסת, אינה מכפרת לגוי שום דבר, ולכן מותר לקבל מהם.

ישראל. גם יהודים שרחוקים מאד משמירת תורה ומצוות, רוצים ומעונינים לתת צדקה, ומחפשים דוקא מקומות טובים. והם נותנים לבתי כנסיות, לשיבות, לאגודות של עזרה לנזקקים וכדומה. גם אנשים שמאד מאד רחוקים, גם הם באים ורוצים לתת צדקה. אשריהם ישראל. לגבי השאלה האם מותר לקבל מהם זו שאלה סבוכה, הרמ"א באורח חיים (סימן קנ"ד סי"א) כתב שמומר שנתן שעוה או נר לבית הכנסת, אסור להדליקו. והרמ"א חזר וכתב את ההלכה הזו גם ביורה דעה בהלכות צדקה (סי' רנ"ד ס"ב) שמומר שתתם חפץ לבית הכנסת אין מקבלים ממנו. לכן נרחיב בפורש הענין, ומה ההכרעה בזה.

בגמרא במסכת בבא בתרא (דף י' ע"ב) מבואר שאסור לקבל צדקה מהגוי. כי כתוב בספר ישעיה (כ"ז י"א) "ביבש קצירה תשברנה". כלומר, כשתכלה ותסתיים הזכות שבידי הגוי, תתיבש הלחלוחית של מעשה הצדקה שלהם, אז הם יישברו. וכמו בקציר, הגבעול הוא יבש ומכופפים אותו הוא נשבר, אבל כל זמן שהוא עדיין לח, הוא לא נשבר אלא רק מתכופף ומתעגל. (עי' רד"ק ישעיה שם). וכן כשהתבואה מתייבשת, שוברים וטוחנים אותה (עי' רבנו גרשום בסוגיא שם).

ומבאר רבנו חננאל, שכל זמן שמלכות הגוי עומדת, מלכות ישראל – הגאולה – מתעכבת. ולפי זה יוצא שאסור לקבל מהגוי, כך מבואר בגמרא.

לכאורה מצד הסברא אפשר לומר שדוקא מגוי אסור לקחת צדקה, אבל מיהודי, ואפילו הוא מומר, אין בזה שום בעיה. ואדרבה, זו זכות בשבילו, וכתוב בגמרא במסכת סנהדרין (מ"ד ע"א) ישראל אף על פי שחטא – ישראל הוא. והוא מחוייב עדיין בכל תרי"ג מצוות. ובאמת כך כותב החתם סופר בחידושו (ב"ב דף ח), שמותר לקבל צדקה מישראל, שהרי לא שייך הטעם של הגמרא "ביבש קצירה תשברנה".

אלא שהדיון מתחיל בעקבות דברי התוספות שם (דף ח' ע"א ד"ה יתיב), על הגמרא במסכת ערכין (דף ו' ע"ב) שמספרת על גוי שהתנדב נר לבית הכנסת, והתוספות הקשו כיצד בכלל קיבלו מהגוי נר לבית הכנסת.

ותירצו שכל האיסור הוא לקבל צדקה, אבל מה שנתן נר לבית הכנסת זה נחשב כמו קרבן שמותר לקבל מהגוי. הגמרא במסכת נזיר (ס"ב ע"א) דורשת מהפסוק בפרשת אמור (כ"ב י"ח): "איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם", ודרשו רבותינו מכפל הלשון – לרבות את

ייראה שאם הוא [עובר עבירות] להכעיס אין מקבלין ממנו כלל.
(ע"ש).

ולכאורה לא מובן מדוע לא מקבלים, והרי יש לומר כמו שכתב החתם סופר שישראל אף על פי שחטא – ישראל הוא.

מבאר מרן ה"יביע אומר" (ח"ז חאו"ח סי' כ"ב אות ד'), שהטעם הוא מפני שחז"ל קנסו יהודי שעובר עבירות להיות דינו כעובד עבודה זרה, ולא רק זה אלא הוסיפו חומרה שאפילו לצורך בית הכנסת אין לקבל ממנו כמו שהתורה אמרה שאין מקבלים ממנו קרבן. ואף על פי שהטעם של "ביבש קצירה תשברנה" לא שייך כאן.

אבל הש"ך (יו"ד שם) הביא את תשובת המבי"ט (ח"א סי' רי"ד) שכתב על מה שאמרו בגמרא שלא מקבלים קרבן מן המומר, שזה דוקא על קרבן והדומים לו, אבל הקדש לעניים, או שאותו מומר הקדיש בית לעשות ממנו בית כנסת – מקבלים ממנו. **וגם כנסת הגדולה מביא אותו.** גם המגן אברהם על דברי הרמ"א באורח חיים (סי' קנ"ד) מביא **שספר הסידיים אכן חולק וסובר להתיר.** והחתם סופר (שם בהגהה) כותב שאין כונת התוספות שדין תרומת נר כקרבן, ושאסור לקבלו מן המומר, אלא כוונתם רק שאין דינו כצדקה, ומותר לקבלן מן הגוי.

בשו"ת מהר"ם שיק כתב שיתכן שגם המחמירים שאסרו היינו דוקא כמו שאמר הרמ"א, שהגוי מביא נר שידליקו את הנר הזה בבית הכנסת וזה דבר הניכר, אבל כשהוא נותן כסף והוא מעורב עם עוד כספים אחרים יתכן שהדבר מותר.

בנוסף ראינו כמה וכמה פוסקים שכתבו להתיר בדבר הזה. הגאון רבי חיים בן עטר בספרו ראשון לציון כותב שאפשר להקל בהחלט לקבל ממומר צדקה. כך גם כותב רבי חיים פלאג'י בשו"ת חיים ביד (סי' ע"ו), וכך גם כתב המהרש"ם בספר דעת תורה (סי' תר"י).

בשו"ת יביע אומר (שם) הוסיף עוד סברא להקל. הוא כותב שיתכן שהיום הרבה מהאנשים הללו נחשבים כתינוקות שנשבו ואפשר להקל בדבר הזה. [וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א חיו"ד סי' י"א]. (ובהערה בסוף הסימן הביא הוכחה מדברי הרמב"ם (פ"ח מהלכות מתנות עניים ה"ח) שהעיקר כדברי המבי"ט. ע"ש).

עם זאת היום ידוע על הרבה "אינשי דלא מעלי", שמקבלים את הכסף שלהם ממקומות שאינם רצויים כלל ועיקר ("פרוטקשיין" וכדומה), ואף על פי כן רואים שמדי פעם הם תורמים ספר תורה וכדומה, ותכלית המטרה שלהם היא כדי להראות שהם לא עושים

רק מעשים רעים, אלא תורמים גם ספר תורה ועושים את זה ברוב רעש פאר והדר, וכל כוונתם היא כדי להתייחר ולהתפאר, **ובזה אם יכול אדם שלא לקבל מהם, ודאי שכן ראוי לעשות.** כי בארחת חיים (ח"ב הלכות צדקה עמ' תמ"ב) כתב שאין לקבל מישראל מומר לא קרבן ולא צדקה ולא צרכי בית הכנסת, **כל שעושה דבריו בפרהסיא**, אלא אם כן לבו לשמים במידותיו כישראל.

אבל כפי שהזכרנו, בעלמא, כאשר יהודי נותן צדקה ואפילו שאינו שומר תורה ומצוות, **כתבו האחרונים שהמנהג לקבל מהם.** בספר חסידים כותב שהרבה פעמים זה כבוד למשפחה, שאומרים אנשים על אותו מומר שאפילו שאינו שומר תורה ומצוות, עדיין הלב שלו מחובר ליהדות, הוא נותן לבית הכנסת, נותן לעמלי תורה, נותן לאגודות צדקה, ויש בזה כבוד למשפחה ואפשר לקבל ממנו.

לסיכום: אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות שנתנו תרומה למסדות תורה וחסד, דעת רוב האחרונים שאפשר לקבל מהם כדי לזכות אותם. שישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא. וזכות היא לנו בכל מצוה שהוא עושה. וכבר אמרו רבותינו שמצוה גוררת מצוה, ואולי על ידי כך יתעוררו לשוב בתשובה.

ובפרט שכתב בשו"ת מהר"ם שיק שיתכן שגם הרמ"א לא אסר אלא דוקא כאשר הוא נותן חפץ מסויים, אבל בכסף כיון שהוא מתערב בתרומות של אחרים מותר.

בקשת תמיכה מיהודי חילוני

י. שאלה: האם מותר לבקש תמיכה כלכלית שאינו שומר תורה ומצוות, אך עקב הקריבה המשפחתית יסכים לעזור בקניית דירה. האם יש בזה איסור?

תשובה: כבר אמרנו שמותר לקבל תרומה או עזרה מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות.

ואמנם כתב הרמב"ם (פי"ב מהלכות רוצח): אסור להשיא עצה טובה לגוי או לעבד רשע, ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור. ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה, שנאמר: להן מלכי ישפר עלך. עד כאן דברי הרמב"ם. ומשמע שהקפידא דוקא בעבד, אבל אצל ישראל אין חשש. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ע"א ד"ה והרמב"ם) ביאר שדוקא עבד כנעני, אף על פי שחייב במצוות, כיון שאינו בכלל ערבות ואינו בכלל תוכחה, אין צריך להשיאו עצה לדבר מצוה. אבל ישראל אף על פי שעומד ברשעו מצוה ליעצו לדבר

מותר. [וכתב שם, דזהו דמשני בגמ' שם דלא הוה לטובת הורדוס
רק לטובת המקדש, דאי לאו מלכא לא הוה מתבני. ע"ש].
אלא שיש להזהר שיעשה הכל דרך כבוד, שלא יאמרו חלילה
שללומדי התורה אין ממה להתפרנס, וכל ערום יעשה בדעת.
ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

מצוה. (ע"ש). וגם לדברי הגאון הרב קאפה (בפירושו על
הרמב"ם), שכתב שלכאורה הוא הדין ישראל רשע אסור.
ומכל מקום בשו"ת קול אריה (להרב אברהם יהודה אריה לייב
שווארץ, חאו"ח סי' יד) כתב שעיקר האיסור אם נותן עצה טובה
לגוי ולעבד, אבל אם אין כוונתו בשבילם רק לטובתו מבקש מהם,

השיעור נמסר ביום ראשון י"ז תמוז תשפ"א

כמידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים בערוץ "קול ברמה"

מידי יום מוסר הרב שליט"א שיעור בגמרא בדף היומי,
השיעור מופץ בתפוצה רחבה מאד, ומאזינים וצופים בו רבבות יהודים בכל רחבי תבל.
ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, לעילוי נשמת, לרפואה וכדומה.
ניתן גם לערוך פדיון נפש.
צרו קשר בפל' 052-7108693 או בדוא"ל המערכת.

הרב שליט"א מוסר שיעורים בהלכה בקביעות בעיר ראשון לציון
בימים ראשון שני ושלישי, בבתי הכנסת "באר מים חיים", ו"מורשת כהנים". מומלץ להצטרף.

ניתן להפנות שאלות בכתב לרב שליט"א - שלחו לדוא"ל המערכת. נשתדל שהשאלות יועברו לרב באותו היום, ויתקבלו
תשובות ברורות לכל השאלות.

בית ההוראה פתוח 24 שעות ביממה, בטלפון: 03-5500228
העלון יוצא לאור בחסות א. משכנתאות – יעוץ המשכנתא הטוב ביותר בארץ
לפרטים: 054-8444095
להצלחת: רמי יצחקיאן, אריאל פלר, יוסי דהמן, אליהו חן ויוסי ברנס הי"ו
עורך ראשי: הרב שלמה נחום.
ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל,
וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א
בקו "תורת חיים" 02-5606532
וכן במערכת "קול הלשון"